

Лучанінова Ольга

доктор педагогічних наук, професор,

провідний науковий співробітник

відділу наукового інформаційно-аналітичного забезпечення освіти,

Державна науково-педагогічна бібліотека України

імені В. Сухомлинського,

м. Київ, Україна

2017olgapetrovna@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті у контексті наукового теми відділу наукового інформаційно-аналітичного забезпечення освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний та повоєнний періоди України» розглянуто психолого-педагогічні аспекти реалізації обдарованої особистості у воєнний період України. Зазначено, що викладач, озброївшись знанням про мультифакторні моделі обдарованості, бере до уваги критичну роль неінтелектуальних факторів та орієнтується на діяльність та результат з врахуванням контексту соціокультурного середовища. Наголошено на зв'язку психолого-педагогічних аспектів реалізації обдарованої особистості у вищій школі у воєнний період України з етапами цього процесу.*

***Ключові слова:** моделі обдарованості, реалізація обдарованої особистості, психолого-педагогічні аспекти, вища школа, воєнний період.*

***Annotation.** In the context of the scientific theme of the Department of Scientific Information and Analytical Support for Education of the V. O. Sukhomlynsky State Scientific Pedagogical Library of Ukraine named after V. O. Sukhomlynsky,*

'Information and analytical support of psychological science in the war and post-war periods of Ukraine,' the psychological and pedagogical aspects of the realisation of gifted individuals during the war period in Ukraine are considered. It is noted that teachers, armed with knowledge of multifactorial models of giftedness, take into account the critical role of non-intellectual factors and focus on activities and results, taking into account the context of the sociocultural environment. The connection between the psychological and pedagogical aspects of the realisation of gifted individuals in higher education during the war period in Ukraine and the stages of this process is emphasised.

Key words: *models of giftedness, realisation of gifted individuals, psychological and pedagogical aspects, higher education, war period.*

Вступ. Завдяки розвитку цифрової педагогіки в ХХІ ст. створено умови для трансформації освітніх і дослідницьких процесів, у тому числі в контексті стратегії розвитку обдарованості, зокрема щодо проблеми реалізації обдарованої особистості у воєнний період України. Цей процес є актуальним і багатоаспектним, характеризується системною, аксіологічно-орієнтованою моделлю, що інтегрує здобутки психології, педагогіки та якості цифрових технологій, в основі якої – творча особистість в умовах цифрової трансформації [3]. Народжуються нові спеціальності, професії, мова збагачується новими термінами. Флуктаційні явища стають типовими в умовах війни і «можуть привести до колосальних наслідків» [4, с. 7]. Відчуваючи нелінійність нашого буття, ми прагнемо досконалості через наше підсвідоме творче Я. Воєнний період нині є нелінійним явищем, моральним пунктом для відліку себе досконалого. Поруч завжди є ті, хто надихне, підтримає, вмотивує на створення дива, відкриття в собі обдарування. Молоді люди шукають себе, бо нині бути обдарованим стає нормою.

Мета – у контексті наукового теми відділу наукового інформаційно-аналітичного забезпечення освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського «Інформаційно-аналітичний супровід

психологічної науки у воєнний та повоєнний періоди України» розглянути психолого-педагогічні аспекти реалізації обдарованої особистості у воєнний період України; уточнити поняття «обдарована особистість»; окреслити роль мультифакторних моделей обдарованості в роботі викладача з обдарованими особистостями.

Результати дослідження. У монографії «Стратегії формування творчої особистості: методи, прийоми, форми» зазначено, що перехід до нового виміру цивілізаційного буття активізує інтелектуальну діяльність, головним змістом якої є енергія творчості, а її результати дають змогу прогнозувати здійснення подальшого соціально-економічного процесу. Науковцям схарактеризовано мислення в суперечностях пізнання та діяльності, параметрів розумного мислення: «ratio» і «creative» творчого мислення особистості в процесах освітньої діяльності [2].

Процес залучення до діяльності обдарованих особистостей відбувається двома шляхами: або у державі створюються умови для розвитку здібностей, підтримки обдарованості або запрошуються до співпраці вже підготовлені в інших державах обдаровані фахівці [1]. На цій підставі й можна наголосити на психолого-педагогічних аспектах реалізації обдарованої особистості у вищій школі у воєнний період України.

Уважаємо, психолого-педагогічні аспекти в роботі викладача з обдарованими особистостями пов'язані з етапами, а саме: теоретико-концептуальний (база аналізу); діагностично-аналітичний (збір даних); проєктно-корекційний (розробка стратегії); етап оцінки ефективності, який організовує сам акт зустрічі з культурою, обираючи визначені її елементи, відповідні до особливостей суб'єкту. Етапи формуються з позиції розвивальної освіти, що реалізується засобами смислової педагогіки. Культура трансформується в багатовимірний світ особистості.

Психолого-педагогічні аспекти дозволяють розглянути процес реалізації обдарованої особистості крізь призму психології та педагогіки з метою глибше вивчити обдаровану особистості, її пізнавальні, емоційні тощо процеси, а також

умови реалізацію цього процесу. Це може бути індивідуальний підхід, групова робота, спрямована на реалізацію обдарованої особистості і т. ін. Психолого-педагогічними аспектами викладача вищої школи щодо реалізації обдарованої особистості є:

- розуміння, до якого типу інтелекту належить обдарована особистість. Існує три типи інтелекту: практичний (здатність узгоджувати в різних контекстах), творчий (здатність висувати нові ідеї) та аналітичний (здатність оцінювати інформацію та вирішувати проблеми);

- готовність боротися за обдаровану особистість. Навколо сучасної людини створена величезна штучна цифрова реальність. Викладачу важливо чому, на основі яких методик вчити молоде покоління, розвивати обдаровану особистість;

- знання моделей обдарованості задля глибшого розкриття обдарованої особистості здобувача вищої освіти й реалізації його творчого потенціалу.

Науковці вивчають моделі обдарованості, які базуються на результатах діяльності (наприклад, трикільцева модель обдарованості» Дж. Рензуллі); когнітивні моделі (Р. Стенберг; «мюнхенська модель обдарованості»); соціокультурні моделі. Автори усіх моделей відходять від ідеї обдарованості як виключно високого загального інтелекту (IQ). Вони визнають, що високі результати є результатом взаємодії кількох складових. Моделі визнають мотивацію, креативність, особистісні якості та наполегливість як необхідні складові розвитку обдарованої особистості. Це доповнює або перевершує значення суто когнітивних здібностей [4]. Обдарованість у багатьох моделях визначається через прояв у діяльності та досягнення високих результатів. Соціокультурне середовище, родина, освіта та друзі відіграють ключову роль у формуванні, розвитку та прояві обдарованості.

Отже, за роки навчання обдарованої особистості в університеті викладач має дослідити мультифакторну природу здобувача, брати до уваги критичну роль неінтелектуальних факторів (мотивація тощо), орієнтуватися на діяльність та результат й враховувати контекст соціокультурного середовища.

Тож психолого-педагогічні аспекти реалізації обдарованої особистості викладача вищої школи тісно пов'язані з еволюцією психологічної думки від спрощеного розуміння інтелекту до комплексного, інтегративного та контекстуального погляду на обдарованість і талант.

Дослідивши особливості моделей розвитку обдарованості, викладач робить висновок, що обдарованість є не лише внутрішнім потенціалом, але й соціально-психологічним феноменом (роль середовища). Потенціал повинен бути ідентифікований, підтриманий і ціннісно визнаний у певному соціокультурному середовищі, у роки навчання – в університеті, щоб перетворитися на реальний талант. Викладач може спостерігати динаміку розвитку творчо обдарованої особистості – від проявів творчого потенціалу до стратегіальної організації свідомості [2].

Можемо уточнити поняття «обдарована особистість», спираючись на змістовне наповнення моделей. Обдарована особистість – людина, яка володіє високим когнітивним та креативним потенціалом, потужною внутрішньою мотивацією та комплексно, динамічно, системно взаємодіє з соціокультурним середовищем. Розуміння цього визначення вказує на спрямований розвиток обдарованих особистостей у вищій освіті і має мультиплікативний ефект на ключові сфери життя суспільства (соціокультурні моделі), що підкреслюють роль середовища та цінності.

Вища школа поступово переходить до створення середовища, яке стимулює багатовимірний розвиток особистості. Викладач уже сьогодні, керуючись мультифакторними моделями обдарованості (Рензуллі, Монкс, Мюнхенська), виконує кілька ключових ролей, що виходять за межі традиційного лектора, і стосуються реалізації обдарованої особистості. Відповідно до розуміння змісту моделей розвитку обдарованості сучасний викладач є діагностом, ментором і мотиватором, фасилітатором креативності; створює сприятливі умови для відкриття здобувачем нових ідей.

Висновки. Дослідивши у контексті наукового дослідження відділу наукового інформаційно-аналітичного забезпечення освіти Державної науково-

педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний та повоєнний періоди України» психолого-педагогічні аспекти реалізації обдарованої особистості у воєнний період України, дійшли наступних висновків:

- психолого-педагогічними аспектами викладача вищої школи щодо реалізації обдарованої особистості є: розуміння, до якого типу інтелекту належить обдарована особистість; готовність боротися за обдаровану особистість; знання моделей обдарованості задля глибшого розкриття обдарованої особистості тощо;

- реалізація розвитку обдарованості відбувається за певними етапами: теоретико-концептуальним; діагностично-аналітичним; проєктно-корекційним; етапом оцінки ефективності;

- обдарована особистість – людина, яка володіє високим когнітивним та креативним потенціалом, потужною внутрішньою мотивацією та комплексно, динамічно, системно взаємодіє з соціокультурним середовищем;

- завдяки цілеспрямованій діяльності (за моделями розвитку обдарованості) викладачів обдаровані особистості є рушіями проривних досліджень та радикальних інновацій в науці; стають ключовими підприємцями, топ-менеджерами та висококваліфікованими фахівцями в економіці; піднімають планку якості освіти, впроваджують нові методики та створюють наукові школи в освіті; вони сприяють вирішенню соціокультурних проблем та забезпечують прогресивний соціальний розвиток.

Перспективами дослідження психолого-педагогічних аспектів реалізації обдарованої особистості у воєнний період вважаємо вивчення проблеми забезпечення адаптивного психологічного супроводу обдарованих здобувачів вищої освіти в умовах кризових ситуацій.

Список використаних джерел

1. Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2007. 472 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/8307/> (дата звернення: 09.09.2025).
2. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир : Рута, 2006. 320 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/14847/> (дата звернення: 01.10.2025).
3. Лучанінова О.П., Кравченко Ю.А. Стратегії розвитку обдарованості: аксіогенез цифрової педагогіки. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки: довідковий бюлетень* Випуск 22, 2025 м. Київ, Україна. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746358/1/Luchaninova%20O.P_Kravchenko%20J.A_AN_RB-22-2025.pdf (дата звернення: 20.10.2025).
4. Стратегії формування творчої особистості: методи, прийоми, форми: колективна монографія / авт. кол.: В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, Є. Р. Борінштейн, М. С. Гальченко, М. В. Ліпін, Д. В. Погрібна, Н. В. Савчук, О. А. Федорчук. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. 320 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723034/1/> (дата звернення: 09.10.2025).